

Ki a magyar? És ki, milyen szálon kötődhet a magyarsághoz, nemzetéhez?*

Időszerű a nemzethez tartozás lehetőségeit az egyén szempontjából újragondolni – mondja a társadalomtudományok művelője –, hiszen térségünkben a különböző közösségi keretek szabad újjászerveződése megindulhatott, megváltoztak az államrendszerek, a szovjet típusú internacionalizmus zsákutcának bizonyult... Időszerű a nemzethez tartozás lehetőségeit a közösség szempontjából is újragondolni – mondják mások –, hiszen a politikai rendszerváltásnak nevezett folyamatban mind Magyarországon, mind a környező országokban a nemzeti kirekesztő ideológiák, az évszázaddal vagy évtizedekkel ezelőtt elmerült gondolati sémák jelennek meg a közgondolkodásban („magyar magyar”, „igazi magyar”, „igazi román”, „zöld román”, „igazi szlovák”).

A magyar történészek világtalálkozóján ma ugyancsak nem kerülhetjük meg a rendszerváltás és magyarsághoz tartozás összefüggését érintő néhány kérdés feltevését.

Tegnap és ma

Szakítanunk kell nemzetfelfogásunkban az egyoldalú államközpontúsággal, szakítanunk kell azzal az évszázados európai és magyar hagyománnyal, amelyik a nemzetet teljesen azonosította az adott államterületen élők közösségével – mondottuk 1986-ban a magyar történészek első világtalálkozóján. A Romániában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában, Szovjetunióban ugyanúgy a nyugati államokban élő magyarok szerves részei a magyar kultúrnemzetnek, amellyel, hogy Románia, Csehszlovákia, a Szovjetunió, Jugoszlávia, Ausztria vagy éppen az Egyesült Államok derék adófizető polgárai. Egyszer és mindenkorra lemondani minden államhatár kiigazítási szándékról, úgy mond „reményekről”. De: egyszer és mindenkorra határozottan fellépni ennek a nemzeti összetartozandóságnak egyértelmű, kétségbevonhatatlan elismertetése érdekében. És: egyszer és mindenkor tudomásul kell vétetni itthon is: a magyar államon belüli románoknak, szlovákoknak, németeknek, délszlávoknak biztosítani kell a lehetőséget, hogy szlovák stb. kultúrájukat (nyelvüket, szokásvilágukat stb.) szabadon kiélhessék, ápolhassák. És szabadon ápolhassák kapcsolataikat a szomszédos államokban élő azonos nemzetiségűekkel, románokkal, szlovákokkal stb.

Új nemzetfogalomra van szükségünk, i mondottuk, melyet nem utolsósorban a történettudománynak kell megalapoznia. Szakítani az ún. származásazonosságon vagy az őshonosságon alapuló nemzetfelfogással, amely térségünkben az utóbbi évszázadban általánosan elfogadott volt és elfogadott ma is. Szakítani kell a marxizmusban egyoldalúvá növesztett, mindenütt osztálymeghatározottságot kereső felfogással és szakítani a szovjet marxizmussal abban is, hogy az államhoz tartozást a nemzethez tartozás fölé emelte. Részeként annak a politikának, amelyik a centralizált igazgatást, az állami adminisztráció mindenhatóságát tekintette az ún. igazságosan szabályozott társadalom természetes keretének; és részeként annak a katonai-politikai zónapolitikának, amelyik a térség államai között a különállást erősebbé tette, mint az bármikor korábban volt; és az állami határok szigorú lezárásával, a külföldi utazások korlátozásával lehetetlenné tette az itt élő népek egymás közötti szabad forgalmát, a rokoni, baráti vagy éppen a nemzeti azonosság megtartásához szükséges kapcsolatokat ápolását.

És fel kell hagyni azzal az „ideológiai-politikai” gyakorlattal, amelyik az államhatároktól független nemzeti azonosság ápolását nem jogos emberi igénynek, hanem nacionalizmusnak nevezte.

1992-ben megszűntek a beutazási nehézségek, az ideológiai-politikai fenntartások, amelyek a nyugatra szakadt magyarság egy részét távol tartotta tőlünk. És megszűntek a szomszédos országokban is a kiutazást gátló akadályok, ami távol tartotta tőlünk a romániai, csehszlovákiai, szovjetunióbeli magyarságot. A világ magyarságának összetartozását újra kell gondolni, intézményeit új alapokon felépíteni.

* A magyar történészek harmadik világtalálkozóján – 1992. augusztus 17-én elhangzott beköszöntő szöveg rövidített változata.

TARTALOM

- **Glatz Ferenc:** Ki a magyar? 2
- **Váczy Péter:** A honfoglalók öltözeke 3

Figyelő

- **Niederhauser Emil:** Ferenc József és Erzsébet 5
- **Wenger Tibor:** Hasiszfogyasztás a közép-korban 8
- A mesterséges Paradicsom eszközei (B. K.) 9
- **Gecsenyi Lajos:** Omega jelenti 11
- **Held József:** Hunyadi János pályája 13
- **Kulcsár Péter:** A Corvinus-legenda 15
- **Barta Gábor:** Román-magyar vita Párizsban 17
- **László József:** Keresztény-zsidó megbékélés 19
- **Szinai Miklós:** Kirekesztők vagy befogadók 20

Jelenidőben

- **Jeszenszky Géza:** Angolok és a Monarchia felbontása 22

Gyarapodó közgyűjteményeink

- **Litván György:** Moszkvai dokumentumok 1956-ból 25

Nyílt tér

- A többpártrendszer újraszületéséhez 1987-89 (Havas Henrik és Kelemen Kata interjúja) 29
- **Szakály Ferenc:** Örökkalendárium 33
- A tegnap világa 34
- A Kádár-korszak hétköznapjairól – foltópályázat 35

Címlapon: Egy századeleji képeslap két oldala

História

Szerkesztő: GLATZ FERENC

A szerkesztőség tagjai: KERTÉSZ ISTVÁN, SIPOS PÉTER, SZAKÁLY FERENC, VÖRÖS KÁROLY

Munkatársak: Demeter Zsuzsanna (kép), Stemplerné Balog Ilona (kép), Kovács Éva (szöveg), Horváth Imre (számítógépes tördelés)

Felelős kiadó: História Alapítvány
Elnök: Niederhauser Emil
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Úri u. 53.
Telefon: 156-0457 Levélcím: Pf 9. Bp. 1250
A História Alapítvány bankszámlaszáma: 501-012539-4 OTP Bp., I. Ker. Alagút u. 3.

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoportja
Vezető: Burucs Kornélia
Készült a Veszprémi Nyomda Kft-nél
Veszprém, Órház u. 38.
Felelős vezető: Fekete István igazgató

Terjeszti: a Magyar Posta
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál és a Helírnél

1900 Budapest, Lehel u. 10/a
közvetlenül vagy postautalványon

Megjelenik évente tízszer.
Előfizetési díj: fél évre 175 Ft, 1 évre 350 Ft
Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat
Budapest, Pf. 149. H-1389

HU ISSN 01392409. Index: 25384

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

Ki a magyar? Magyarsághoz tartozásról, fogalomtisztalásról itt most hosszú, történelmi elemzések helyett csak néhány kérdést tehetünk fel, s inkább csak önmagunknak.

Állam – haza – nemzet

Ha ma végre tudomásul vesszük, hogy a térségben az államterület nem esik egybe a nemzetek települési-területi elhelyezkedésével, s hogy az állam fogalmától el kell választani a nemzet fogalmát, akkor könnyű belátni: az állampolgárság és nemzetiséghez tartozás is két különböző típusú viszony egyén és közösség között. Talán lassan azt is elfogadjuk közönségünk, hogy a magyarországi állampolgárok egy részének ugyanúgy emberi joga magát szintén romának, szlováknak stb. vallani, mint az erdélyi magyarok vallják magukat büszkén magyarnak. De még sokáig fog tartani, míg a Magyarországra átránduló erdélyi magyarokat itthon közönségünk megkérdezés nélkül „román”-nak nevezi – minden sértő szándék nélkül. De vajon végiggondoltuk: helyes-e az, hogy „haza”, „állam”, „nemzet” fogalmakat – a 19. századi államnemzet felfogást követve – szinte szinonimaként használunk?... Haza az a terület – szerintünk –, melyen az adott nemzet él, s ez nem esik egybe államhatárokkal. Magyar nemzetiségű ember hazája lehet különböző államok területe s a magyar állam területe is természetesen különböző nemzetiségű polgárok hazája. Az erdélyi magyar hazája a mai Románia (azaz magyar „haza” is), s néha még talán üti fülünket, ha azt mondják: a magyar állam nemcsak magyar haza, de szlovák, román stb. „haza” is.

És tovább a kérdéseket. Vajon végiggondoltuk-e, hogy amikor oly gyakran használjuk a „hazafi”, a „hazaárulás” kategóriákat, akkor nem lehet tudni, hogy a megjelölés mikor jelent az államhoz, a szűkebb szülőföldhöz, a nemzethez való hűséget, ragaszkodást vagy éppen annak tagadását...

Nemzet és származás

Sokkal több gondot okoz a tudományos gondolkodás számára a nemzethez tartozás meghatározása származási alapon. Hosszú tanulmányokban bizonyítottuk már, hogy a magyar nemzet évezredek történelme során mindig rendkívül kevert etnikumú közösség volt. Nem beszélve a vándorlaskori keveredésről, a letelepedés utáni etnikai tarkaságról a Kárpát-medencében, a középkorban a sztyeppei népek keletről meg-megújuló beszivárgásairól, a nagyszámú nyugati bevándorló telepések beolvadásáról.

Azután gondoljunk csak a török idején végbement újabb etnikai keveredésre, a Balkánról a török által északra szorított etnikumokra. S főleg a török kiűzése után bekövetkező különböző betelepítésekre.

A Kárpát-medence néptakarójának ezt a tarkaságát még tovább színezte a 19-20. század: a polgári igazgatás felborította a különböző etnikumok (jászok-kunok, szászok, székelyek stb.) kollektív autonómiáját; az új polgári munkarend, az iparosítás hatalmas belső vándorlásokat idézett e16, ami az egyén, a családok szintjén sehol másutt nem látott etnikai kevertséget hozott magával.

A modern magyar nemzet – évtizede bizonygatjuk – a világ egyik etnikailag, az egyének származását tekintve, leginkább kevert nemzete. A magyar nemzet – évtizede igyekszünk bizonygatni – a világ egyik legtoleránsabb, az ún. idegeneket legjobban befogadni képes nemzete volt évszázadokon át. A kirekesztés politikájának eluralkodása a befogadás elve felett – évtizede igyekszünk erre rámutatni – a magyar nemzet,

legrosszabb és csak az utóbbi évszázadban felerősödött hagyománya.

Erősebb: a befogadó

Ennek a rossz (és értelmetlen), sovány, de agresszív hagyománynak a továbbélése tör most e16 Magyarországon és a volt szocialista országokban. Nem kell értelmiséginek, képzett történészeknek lenni ahhoz, hogy feltegyük a kérdést: vajon az dönti el valaki magyar voltát, hogy a származási táblákon kinek milyen „nevű” felmenője volt? Vajon amikor egyesek a 20. század végén leírják a „magyar magyar” fogalmat, talán nem is gondolnak arra: ezzel kirekeszthetik a magyar nemzetből a „legmagyarabb magyar költőt”, Petőfit, íróink, énekesek művészeink, zeneszerzőink nagy részét (Széppataki Rózától Herczeg Ferencen, Rózsavölgyi Márkon át Bartók Béláig, József Attiláig), mert felmenőik között vagy túlnyomórészt vagy nagy számmal találunk szlávot, svábot, zsidót, románt stb.? Vagy kezdjük el számíttatni, hogy az államalapító uralkodó családunknak, az Árpádoknak ereiben a vegyes házasságok révén milyen kis százalékkal csörgedezett ún. magyar vér? Mily kevésbé voltak – a mai kevés, de hangos szélsőségesek szerint – „magyar magyar”-ok?

Talán belátható nem azért kell ettől a „magyar magyar” genetikai nemzethez tartozástól távortartamok magunkat, mert ennek az elvnek követése már többször járt tragédiával nemzetünk történelmében, hanem azért kell elvetni, mert egyszerűen, értelmetlen s alkalmatlan az emberi közösségek pontos megnevezésére.

Nyelv és nemzet

A nyelv, illetve az anyanyelv – nem szorul bizonygatásra – már kézenfekvőbb és elfogadhatóbb alapja lehet az összetartozásnak. De vajon mi legyen azokkal, akik kettős anyanyelvűek voltak? Ami e térség idősebb generációinál még gyakori. Vagy mi legyen azokkal, akiknek szülei különböző megfontolásokból a többségi nemzet anyanyelvén neveltették gyermekeiket, s a gyermekek most netán „reszlovakizálni”, „visszamágyarosítani” kívánják magukat? És ha valaki élete során változtatni akarja nemzetiségének megvallását – akár anyanyelve, akár születési helye ellenére, akár a felmenők többségi etnikuma ellenére? Nincs ehhez joga? Egyáltalán szabad egy embernek korlátozni a maga hovatartozásának – akár politikai, akár vallási, akár etnikai hovatartozásának – meghatározását?

És a kérdőjelek most már elvezetnek természetesen ahhoz az alapkérdéshez is: vajon milyen államrendszereket, milyen politikai rendszereket akarunk mi Magyarországon és a közép-európai térségben berendezni? Hiszen nem túlzás azt állítani: 1920 óta először adódik lehetőség arra, hogy az itt élő népek maguk válasszák meg és alakítsák ki az államok, népek egymás közötti és az államon belüli társasági élet kereteit. A nemzethez tartozás megválasztásának egyéni szabadsága nem „csak ún. nemzeti kérdés, hanem része polgár és közösség általánosabb érvényű viszonyának és ezzel része a politikai rendszerek meghatározásának.

Nemzet-megvallás

Magyar az, aki annak vallja magát az egyetlen, történelmileg és tudományosan adható válasz csak ez lehet. Az egyének legszentebb joga döntenie arról, hogy 6 milyen közösséghez tartozónak vallja magát. A nemzethez tartozás nem „objektív”, ha-

nem elsősorban tudati viszony. És az egyén maga döntheti el, hogy magát milyen alapon – akár származás, akár anyanyelv, akár kulturális hagyomány alapján – minősíti magyarnak, szlávnak, románnak vagy zsidónak, cigánynak, bosnyáknak stb. És ha az állam elfogadja az etnikai (és egyéb közösségi) hovatartozás ezen egyéni (perszonális) alapelvét, akkor biztosítania kell a területén élő minden polgár számára e szabadság védelmét. Az egyén szabadságának határt csak a másik szabadságának védelme szabhat. És az így létrejövő nemzeti (és egyéb alapon szerveződő) közösségeknek tudomásul kell venni, hogy gondolatvilágukból ki kell űzni minden olyan évszázados rossz beidegződést, amely az egyénre bármiféle nemzeti azonosságtudatot rá akar erőltetni. Az asszimiláció, pl. az egyén magyarságának vagy szlovák, német, zsidó stb. voltának elvesztése, nem lehet közösségi cél, mint ahogy a disszimiláció, az unokák visszamagyarosítása, visszaszlovakizálása sem lehet az. De elvitatni az egyén jogát akár az asszimilációhoz, akár a disszimilációhoz vagy értékkülönbséget tenni az etnikumok között és az etnikumon belül – csak újabb értelmetlen összeütközésekhez vezethet a térségben. A modern nemzetfelfogás alapja csakis az egyén hovatartozásának szabad meghatározása, a megvallás lehet.

Nem kell tehát a magyarok világtalálkozóján sem az akcentussal beszélt vagy akár elvesztett magyar nyelvért, sem az itthoni dolgainkban való tájékozatlansáért restellkedni, és senkinek sincs joga a világ bármely részén magát magyarnak vallók közül bárkitől is megtagadni magyarságát. És rögvest hozzátesszük: a kirekesztés tagadásának feltétele természetesen az, hogy itthon az államon belül is figyelmeztessünk minden megkülönböztetés („hígy magyar”, „magyar magyar”, „igazi magyar” stb.) értelmetlenségére.**

GLATZ FERENC

** Az előadás ezután részletesen taglalta a politikai rendszerváltás kihatását a történettudományra: a magyar történetírás elhelyezkedési a politikai rendszerváltásban, kiemelve az elhunyt Ránki György, Szűcs Jenő érdemeit; a rendszerváltásban a különböző irányból részt vettek együttműködésének szükségét ma Ezután tárgyalta a többpártrendszerben a történetíró és politika, a történettudomány és pártideológia viszonyát, a rendszerváltást mint gondolkodásbéli váltást.

Az előadás részletesen foglalkozik a történettudomány nemzeti funkciójával, a külföldön élő történészek (magukat magyarnak valló vagy magyar író, vagy egyszerien magyar történelemmel foglalkozó történészek) munkásságának hozamával a nemzeti és az egyetemes kultúra számára.